
کثرت گزایی، تفاوت ها و تنوع؛ حقیقت گریزناپذیر

تحقیق، ترتیب و تدوین: صوفی شاه حامد جلالی

OCTOBER 21, 2014

صوفی شاه حامد جلالی متولد ۱۹۸۶ میلادی از نواحی بدخشان میباشم. در رشته انجیری برق درجه لیسانس را از دانشگاه پولی تخنیک کابل در سال ۲۰۱۰ میلادی بدست آوردم. در موارد مختلف تخنیکی تحقیق کرده و مقاله مینویسم. در ضمن در بخش های عمومی نیز علاقمند مطالعه میباشم. هم اکنون در بنیاد آقا خان بحیث آمر ارشد منطقوی، انجنیر برق مصروف کار استم. این اثر هم تقدیم بکسانی که به همزیستی مسالمت آمیز و مدنی باور دارند. آنها میدانند که این دنیا وقتی میتواند برای آنها خوب باشد که برای همه خوب باشد. آنها میدانند که با حذف دیگران به سعادت نمیرسیم. همه باید مجال بروز استعداد های خود را پیدا کنند. آنها میدانند که همگرایی و پذیرش همدیگر تنها راه نجات از بسیاری فجایعی است که هم اکنون بشریت دچار آنست. همه باید بتوانند نقش خود را در این سیاره، آزادانه و با احساس امن اجرا کنند. راه آخر آنست که، با حفظ ارزش های ذاتی خود، و با هماهنگ شدن جمعی و استقبال از تنوع و تفاوت هایمان؛ برای حفظ این سیاره، برای سرنوشت انسان برتر و برای آینده روشن همه با هم کار کنیم. اگر چه این بحث نهایت وسیع و پیچیده است اما درین مقاله کوشش میشود تا مختصری در این رابطه از منظر قرآن و دیدگاه اعلی حضرت کریم آقا خان بحث شود.

جلالی، بامیان ۲۰۱۴

کثرت گرایی، تفاوت ها و تنوع؛ حقیقت گریزناپذیر

ما امروز در مقطع حساس از تاریخ بشری زندگی میکنیم. در قری زندگی میکنیم که مملو از تنوع و تفاوت های گوناگون است. از تنوع زبانی، نژادی، فرهنگی، اقتصادی، مذهبی و اخلاق گرفته تا تنوع جهان بینی فلسفی و مدنی. در حقیقت با کثرت انواع مواجه هستیم. این کثرت انواع در همه چیز دیده میشود. حتی تعبیرات مان از مقوله های مختلف با هم تفاوت دارد. قرن ما دارای چالش ها و فرصت های خاص خودش میباشد. ما شاهد بسیاری مسایل بشری مانند افزایش پدیده مهاجرت و پناهجویی، خشونت های مذهبی و سیاسی، افراط گرایی، جدایی طلبی ها، بحران حکومت داری مردمی، عدم توسعه جوامع جهان سوم، تهدید امراض؛ و همچنان مسایل طبیعی مانند گرم شدن زمین، کمبود آب آشامیدنی، کمبود انرژی و از بین رفتن محیط زیست؛ به عنوان زنگ خطر برای سرنوشت خود، میباشیم. عمق این بحران در کشور های در حال توسعه بخوبی احساس میشود. مخصوصاً در کشور های اسلامی شامل افغانستان، پاکستان، عراق، سوریه، لیبیا، یمن، سومالی، بحرین و لبنان از نظر مسایل انسانی، حالات فوق العاده وخیم است.

از طرف دیگر افق های امیدبخشی نیز داریم. مانند توسعه تکنولوژی و علم، ارتباطات آسان، استفاده از روش های پیشرفته طبی و انجینیری در بهبود زندگی انسان و دیگر حیوانات، استفاده از منابع غیر فسیلی در تولید انرژی و در بخش مسایل انسانی مانند تعدیل و بوجود آمدن قوانین اساسی جامعتر و تطبیقی در کشور های مختلف، تقویه جوامع مدنی، توسعه جوامع دیموکراتیک، استقبال از کثرت گرایی و موارد دیگر. کشور های مختلف در زمینه های مذکور تجارب خوبی دارند که میتوانیم از آنها یاد بگیریم. کانادا یک مثال ارزنده است.

پس دلایل کافی وجود دارد که چرا باید از بابت مسایل بحرانی یاد شده، نگران بود. این مسایل تهدیدی برای سرنوشت بشر در این سیاره میباشند. یافتن راهکار های که در حل این مسایل لازم باشند برای همه ما حیاتی است. اولویت اساسی، شناخت تمام این روند هایی است که جوامع ما را بطور بیسابقه ای تهدید میکنند. بعداً باید در مقابل این روند ها ایستادگی صورت گیرد. ایستادگی هم باید بصورت جمعی باشد. بدلیل اینکه در جهان امروز پدیده ها ماهیت جهانشمولی بخود گرفته اند. شما نمیتوانید یک جامعه و یا یک مملکت را تنها رها کنید تا با مسایل بحرانی مقابله کند و در عین حال دیگران از آن حالت به نحوی متأثر نگردند. منابع اطلاع رسانی و شبکه های گسترده جهانی تقریباً همه گونه اخبار را با سرعت نور جابجا میکنند. و حتی اشیای فزیک با سرعت بیسابقه جابجا میگردند. همانگونه که اخبار خوب زود نشر میشود، اخبار بد نیز زود نشر میشود. امروزه تقریباً هر پدیده از پدیده دیگر متأثر است.

کثرت گرایی، تفاوت ها و تنوع؛ حقیقت گریزناپذیر

منابع مختلف این بحران ها را تغذیه میکنند. عدم سازش و تحمل پذیری، عدم فرهنگ کثرت گرایی و پذیرفتن تفاوت هایمان از عوامل بنیادی بشمار میروند. مثلاً، در بسا موارد در سراسر دنیا ما شاهد آن هستیم که علت بسیاری از بحران ها و کشمکش ها، عدم درک و عدم پذیرش و احترام دیدگاه فکری و ایدیولوژیک یکدیگر ما میباشد. ما هر کدام دارای هویت فرهنگی و ارزش های منحصر بفرد خود بوده دارای تعابیر و تفاسیر متفاوت و متنوع از مسایل میباشیم. گاهی، به اشتباه، این تفاوت ها و تنوع ها عامل اصلی تنش پنداشته شده و باعث ایجاد شکاف بین گروه های مختلف گردیده است. تفاوت ها و تنوع ها بصورت نادرست آن تعبیر گردیده و این باعث گردیده تا از مزایای آن چشم پوشی گردد. رابطه مستقیم بین خشونت های متعدد موجود با عدم استقبال از تفاوت ها و تنوع های یکدیگر ما در بسیاری نقاط جهان وجود دارد. گاهی اوقات طوری فکر میکنیم که شکاف های بین گروه های مختلف طبیعی بوده و نمیتوانیم از جدال اجتناب ناپذیر بین آنها جلوگیری کنیم. مثلاً نظریه برخورد تمدن ها در سطح جهانی ازین طرز تفکر آب میخورد.

یک تفاوت بنیادی بین کشور های که در زمینه های یاد شده مؤفقاانه عمل نموده اند و کشور های درگیر بحران در اشاعه مشروعیت نظریه کثرت گرایی میباشد. کثرت گرایی به معنی فرایندی است که طی آن ما تنوع و تفاوت های بین همدیگر را احترام نموده و با کمال تحمل پذیری و حفظ ارزش های ذاتی خود، برای یک هدف مشترک والا کار میکنیم. کثرت گرایی به این معنی است که ما تفاوت ها و تنوع های یکدیگر را به عنوان موهبت های خلقت درک کنیم و نظریه را که تفاوت ها و تنوع های ما را تهدیدی برای وحدت انسانی و خطرناک میپندارد، مردود بشماریم. کثرت گرایی تفاوت ها و تنوع را معتبر دانسته و آنها را مردود نمیشمارد. گفتمان سازنده بین گروه های مختلف از راه کثرت گرایی ممکن است. نتیجه این کار هم رسیدن به اجماع عمومی و ثبات دوامدار میباشد.

در کثرت گرایی ما اخلاق جهانشمولی را بوجود میآوریم، که در آن هر فرد به عنوان شهروند این سیاره خاکی با سایر افراد تعامل نموده و خود مجال بروز استعداد خود را پیدا میکند. کثرت گرایی زمینه حفظ بقای ما را در کنار همدیگر با حفظ ارزش های ذاتی مان در شرایط صلح آمیز میگرداند. کثرت گرایی به ما می آموزاند که از تجارب یکدیگر استفاده کنیم. مسئولیت های را برای سرنوشت جمعی خود بدوش بگیریم و همکاری کردن با همدیگر را یاد گرفته برای سعادت خود و آیندگان خود کار کنیم. شاید بهترین توصیف اخلاق جهانشمولی این حدیث پیامبر اسلام باشد که میفرماید: "هر چیزی را که بخود میپسندی به دیگران هم پسند و هر چیزی را که به خود نمیپسندی به دیگران هم مپسند."

کثرت گرایی، تفاوت ها و تنوع؛ حقیقت گریزناپذیر

امروزه کثرت گرایی به عنوان یک ضرورت اساسی برای بوجود آوردن صلح در تمامی کشورها گردیده در آمده است. درین قسمت حکومت ها و جامعه مدنی مسئولیت دارند تا کثرت گرایی را برای مردم بیاموزانند. کثرت گرایی به شکل یک حادثه رخ نمیدهد بلکه روندی است که باید نهادینه شود. اصل شایسته سالاری خود متضمن کثرت گرایی است. استعدادها همه در یک گروه، طایفه یا منطقه نمیباشند بلکه از مکان های مختلف و از مردمان مختلف باید برگزیده شوند. بهترین دلیل که حکومت ها، جامعه مدنی و حتی رسانه ها به آن برای کثرت گرایی توجه کنند اینست که تمام پاسخ ها برای نیازهای ما از طرف یک گروه، یک طایفه، یک منطقه یا حتی یک کشور ارایه شده نمیتواند و باید به آراء دیگران هم توجه کرد. رهبران حکومتی مسئولیت عظیمی دارند و باید بحیث پل ارتباطی برای اتصال مردم به یکدیگر عمل کنند نه توسعه دهنده شکاف بین آنها.

من دوباره عناصر بنیادی کثرت گرایی را یادآوری میکنم تا بتوانیم آنها را از منظر قرآن بررسی کنیم. این عناصر عبارت از تحمل پذیری، احترام به عقاید دیگران، استقبال از تنوع و تفاوت ها و اخلاق جهانشمول است. نمونه این ها را میتوانیم در بدو اسلام وقتی چند نفر از مسیحیان نجرانی در مدینه نزد پیامبر اسلام آمدند تا در مورد عقاید خود حرف بزنند. آنها پیرو عقیده تثلیث در مسیحیت بودند و با آنکه با اساسات تفکر اسلامی که همانا توحید میباشد در تضاد قرار دارد، با آن هم پیامبر با آنها مذاکره همه جانبه کرد و وقتی آنها میخواستند عبادت خود را بجا آرند پیامبر آنها را دعوت کرد تا عبادت خود را در داخل مسجد وی بجا آرند. درینجا یک نوع تحمل پذیری و کثرت گرایی را میبینیم که نظیر آن حتی در قرن ۲۱ هم شاید کم دیده شود. شاید باور اینکه یک پیرو عقیده تثلیث مسیحیت در مسجد اسلام یکتا پرست عبادت کند برای ما مشکل باشد. اما این اخلاق همان پیامبر بود که یک واقعیت تاریخی است.

همچنان در قرآن برسمیت شناختن آیین های گذشته دیده میشود و واضحاً ذکر گردیده که هیچ ملتی نبوده مگر اینکه آفریدگار برایشان نجات دهنده ای نفرستاده باشد. این خود مبین این امر است که در عقاید اسلامی بودن چندین طرز تفکر عقیدتی در یک وقت کدام تهدیدی شمرده نشده و بودن آنها مجاز است. در ضمن دیالوگ و گفتمان بین پیروان عقاید مختلف در قرآن تشویق شده و چنین ذکر شده که دعوت و گفتمان نیز با استدلال و حکمت باشد. دیالوگ و گفتمان بین عقاید مختلف یکی از مؤثرترین راه های است که ما را از خطر عدم درک یکدیگر رهانیده و در یافتن پاسخ هایی برای همزیستی مسالمت آمیز کمک میکند. آزادی عقیده از هر نوع آن، در صورت عدم اخلال نظم جامعه، چیز است که اسلام اولین بار آنرا هدیه داد.

کثرت گرایی، تفاوت ها و تنوع؛ حقیقت گریزناپذیر

در آموزه های اسلامی وحدت نژاد بشری نیز به صراحت بیان شده و چنین تذکر داده شده که تمامی انسان ها از یک مرد و یک زن آفریده شده اند و دارای روح واحد میباشند. در جای دیگر قرآن ذکر شده که تمام بشریت از یک مرد و یک زن آفریده شده و به شعبه ها و فرق متعدد تقسیم گردیده اند تا همدیگر را بشناسند و بهترین شان هم آنی خواهد بود که تقوا داشته باشد. دقت کنید که پیام بسیار واضح است و اینکه دیالوگ و گفتمان وظیفه ما شده است، چون شناخت تنها از راه دیالوگ و گفتمان بوجود میاید. در ضمن معیار سنجش فضیلت درینجا راستکاری بیان شده است. به باور من هم بهترین نیکی راستکاری است. حتی تنوع و تفاوت های بین بشریت نیز در قرآن گفته شده که از اراده آشکار خدا بوده و خداوند میخواهد بوسیله آنچه به ما بخشیده، از طریق صعود در ارزش های اخلاقی، ما را بیازماید.

ارزش های کثرت گرایی بین المذهبی در تفکر اسلام علاوه بر موارد فوق باشکال دیگر و در جاهای متعدد در قرآن ذکر گردیده است. بطور مثال به مسلمانان هدایت داده شده که به خدا و آنچه به پیامبران مثل ابراهیم، موسی و عیسی وحی شده همانند طریقه خود پیامبر باور داشته باشند و در بین آنها اختلاف قایل نگردند. درینجا با وصف آنکه منبع تمامی الهامات به توحید یعنی خدا میرسد، تنوع و تفاوت ادیان هم تبیین واضح شده است. در قرآن حق انتخاب دیانت عقیدتی برای مسلمانان و غیرمسلمانان بطور واضح داده شده است؛ مثلاً گفته شده که نگذارید تا در دین جبر باشد یا کسی را وادار به قبول طرز تفکری کنید که خلاف میل وی باشد. در جای دیگر برای کسانی که هیچ ایمان مذهبی را قبول نداشتند چنین بیان شده که ما در عقاید شما مداخله نمیکنیم و شما در عقاید ما مداخله نمیکنید. درینجا بخوبی ارزش هایی را میبینیم که بشریت امروز به آنها شدیداً نیازمند است. من نه از این نظر که مسلمان استم بلکه از نظر اصول قضاوت منصفانه وقتی به چنین آموزه هایی برمیخورم غیر از همین پیامی که ذکر کردم خلاف آنرا نمیبینم. چه برداشتی کنم وقتی گفته میشود که همه در برابر خدا یکسان استند و همه از حق زندگی یکسان برخوردار است. درین جا رستگاری به اصولی گره خورده که برای همه ما فقط با صعود به ارزش های بلند اخلاق و تقوا میسر است. شاه و گدا، سیاه و سفید، مرد و زن و هیچ چیز دیگر فرق نمیکنند.

تنوع و تفاوت های تعبیرات مذهبی و ضرورت کثرت گرایی در بین فرقه های اسلامی نیز دیده میشود. پیامبر اسلام میفرمایند: تفاوت نظر در بین اجتماع من رحمت خداست. و در جای دیگر در مورد عدم تحمل پذیری تفاوت در تعبیرات عقیدتی میفرمایند: کسی که برادر خود را کافر خطاب کند خودش کافر است. درینجا به خوبی دیده میشود که بخاطر تفاوت در تفسیرات مان از امور، نمیتوانیم دیگران را محکوم کنیم که چرا با ما

کثرت گرایی، تفاوت ها و تنوع؛ حقیقت گریزناپذیر

همنظر نیستند. در قرآن، جا برای این تنوع وجود دارد چون قرآن معنی مسلمان را بسیار جامع ارایه داده یعنی هر کسی که به خدا تسلیم شود مسلمان است. کلمه شهادت شرط مسلمان بودن تعیین شده است. ازینجا نتیجه میگیریم که تنوع و تفاوت ها بین ما خلاف روح اسلام نبوده و حتی مورد پسند خداست. وقتی تحمل پذیری، احترام عقاید همدیگر و گفتمان سازنده بین فرق مختلف اسلامی امر ناشناخته گردد و ارزش های کثرت گرایی به عنوان تهدید و نقطه ضعف پنداشته شود؛ چگونه میتوان از این بحران که امروز امت بزرگ اسلامی دچار آنست رها شد؟

میتوان آنچه در بالا در مورد روحیه کثرت گرایانه و اخلاق جهانشمولی تفکر اسلامی ذکر شد را عملاً در تمدن های بزرگ اسلامی مشاهده کرد. در طی بیش از هشت قرن شبه جزیره ایبری یا همان قسمتی که پرتگال و هسپانیای امروزی موقعیت دارند در پرتو امپراطوری اسلامی، تمدنی بوجود آمد که دران اخلاق جهانشمولی و فرهنگ کثرت گرایانه را عملاً تجربه مینمودند. مسیحیان، یهودیان، مسلمانان، و فرق متعدد دیگر با سابقه های کاملاً متفاوت با همدیگر روابطی داشتند که دران اصول شایسته سالاری، تحمل پذیری، استقبال از تنوع و تفاوت ها و احترام متقابل بین شان وجود داشت. هویت های مشخص هر گروه یا فرقه حفظ بود و در عین حال برای هدف والاتر یعنی رونق الاندلس کار میکردند. خلافت عباسی ها در بغداد و خلافت فاطمی ها در مصر که یکی از درخشانترین فصول تاریخ تمدن اسلامی بشمار میرود از نمونه های عملی این نوع طرز تفکر استند. در مصر فرق مختلف اسلامی، پیروان مذاهب و کیش های غیراسلامی بگونه ای با هم زندگی میکردند که نمونه آنرا از نظر پذیرش تنوع و همگرایی فقط میتوان در ملت های پیشرفته جهان اول امروزی دید.

همین اخلاق جهانشمولی و فرهنگ کثرت گرایانه تفکر اسلامی بود که باعث شد فلسفه یونانی، عرفان هندی، بیوروکراسی فارسی، و دیگر جهانی ها مجال آنرا یابند تا در بستر تفکر اسلامی رشد یابند. رشد هنر، علم، فلسفه، حکومت داری، قانون و غیره حاصل تلاش صد ها و هزار ها دانشمندی بود که از نقاط مختلف جهان بسوی امپراطوری اسلامی جذب میشدند. تأسیس اولین دانشگاه بین المللی الازهر مصر تنها یک مورد کوچک این کار است. حضور پیروان عقاید مختلف دینی را میتوان در چوکات امپراطوری اسلامی در مناصب والای تصمیم گیری دید. اجازه داشتن اشخاص غیرمسلمان تنها بدلیل طرز تفکر شایسته سالاری، کثرت گرایی و اخلاق جهانشمولی در اسلام میتواند توجیه شود. دلیل رونق بینظیر امپراطوری اسلامی مثلاً در مصر نیز پذیرفته شدن و استقبال از تنوع و تفاوت ها بوده است. این تنوع ها و تفاوت های نه نیروی ترس بلکه نیروی سعادت

کثرت گرایی، تفاوت ها و تنوع؛ حقیقت گریز ناپذیر

پنداشته میشدند. انتخاب ما نیز ساده است. برای سرنوشت مشترک مان، امروز نیز به همان اساسات یاد شده نیاز داریم - برسمیت شناختن وحدت نژادی بشر و فرهنگ کثرت گرایانه.

برسمیت شناختن وحدت نژاد بشری از یک طرف و اشاعه نظریه کثرت گرایی برای پذیرش تنوع و تفاوت ها به عنوان یک واقعیت گریز ناپذیر، از طرف دیگر، برای تمام بشریت و مخصوصاً امت اسلامی، بسیار لازمی است. بیشترین رنج را از ناحیه خشونت های مذهبی و عدم سازش با یکدیگر امروزه امت اسلامی میکشد. امروز عدم سازش های مذهبی که در مناطق مختلف مثل فیلیپین، میانمار، سودان جنوبی، نایجریا و جمهوری افریقای مرکزی وجود دارند شدیداً مانع پیشرفت و رفاه این جوامع شده است. شرق میانه و کشورهای مسلمان نشین آسیا شدیداً از این معضل رنج میبرند. پس چرا کثرت گرایی برای ما مهم است؟ زیرا، تاریخ نشان داده است که صعود و زوال امپراطوری ها و تمدن های مختلف با میزان کثرت گرایی که ضامن تحمل پذیری، همزیستی مسالمت آمیز، مشارکت فعال همگانی، احترام به تنوع و تفاوت ها میباشد؛ رابطه مستقیم داشته است. در هیچ مقطع از تاریخ دیده نمیشود که فاشیزم پیروز میدان گردد. بعباره دیگر، هر جا کثرت گرایی کمرنگ شده یا غایب شده، کشمکش و انحطاط سرکشیده است.

دلیل اینکه در بالا به امپراطوری فاطمی ها در مصر اشاره نمودم موردی است که ذکر آن برایم الزامی مینماید. امروزه نیز کسانی هستند که برای کثرت گرایی و برای سرنوشت بهتر بشری تلاش میورزند. اعلی حضرت آقا خان که از بازماندگان مستقیم سلسله فاطمی های مصر میباشد میتواند نمونه بارز این بحث باشد. کار های شان درین عرصه میتواند سرمشق جامع برای همه ما قرار بگیرد. برای من بدلیل اینکه کار های ایشان، از بستر اخلاق کهن اسلامی سرچشمه گرفته است، فوق العاده حایز اهمیت است. نخست میخواهم مختصری از ایشان و بعداً دیدگاه شان را در موضوع مورد بحث یعنی کثرت گرایی و استقبال از تنوع و تفاوت ها بیان کنم.

اعلی حضرت آقا خان بحیث امام طریقه اسماعیلیه، یکی از شعبه های مذهبی اسلامی، میباشد. از همان آوان اختلاف نظر بر سر جانشینی پیامبر، امت اسلامی دو راه را انتخاب نمودند که به اهل سنت و دیگر آن شیعه معروف گشتند. علی پسر کاکا و داماد پیامبر اسلام به عنوان جانشین پیامبر از طرف شیعه برسمیت شناخته شد و بعد از وی سلسله امامت در خانواده وی ادامه یافت. بعد از امام جعفر صادق، اسماعیل فرزند وی برای بخشی از شیعه ها بحیث امام مورد تأیید بود و پیروان وی به اسماعیلیه معروف گشتند. اسماعیلیه معتقد است که حضور

کثرت گرایی، تفاوت ها و تنوع؛ حقیقت گریزناپذیر

امام در هر زمان برای رهبری جماعتش حتمی است تا پیشاپیش مردم خود، آنها را هدایت کند و در سختی ها و مشکلات متعدد آنها را رهنمایی نماید. همچنان تعبیر و تفسیر مسایل عقیدتی در اختیار دستگاه امامت قرار دارد.

سلسله امامان اسماعیلی بعداً در مصر خلافتی را بنا نهادند که به فاطمی ها معروف است. تقریباً در اخیر جنگهای صلیبی خلافت فاطمی ها به پایان رسید و بعد ها در الموت ایران حکومت های خودمختار داشتند. بعد از استیلای چنگیز خان که این حکومت ها به پایان رسیدند خانواده امامان اسماعیلی به هندوستان مهاجرت کردند. در هندوستان دور تازه ای از فعالیت های انکشافی بشردوستانه از طرف این خانواده آغاز گردید. دران زمان، تقریباً بسیاری مسایلی که سرنوشت بشریت را تهدید میکردند؛ از جنگ جهانی اول گرفته تا شرایط بعد از جنگ و استیلای غرب بر جهان، آغاز شکل جدید از مناسبات بین المللی و افزایش بیسابقه خشونت ها، همه عواملی بودند که امید ها برای زندگی صلح آمیز را به چالش میکشیدند. سلسله امامت اسماعیلی که میراث دار همان اخلاق جهانشمول اسلامی و فرهنگ کثرت گرایانه بودند؛ میدانستند که چه مسئولیت سنگینی را حمل میکنند. این فرهنگ و اخلاق همانطور که یادآوری شد ریشه در طرز تفکر اسلامی دارد.

من بحث خود را فقط به دیدگاه اعلی حضرت آقا خان چهارم محدود میسازم که در زمان حاضر بحیث امام و پیشوای طریقه اسماعیلیه میباشد. ایشان مجموعه ای از سازمان های بنا نهاده اند که تحت نام "شبکه انکشافی آقا خان" فعالیت میکنند و هدف آنها ارتقای کیفیت زندگی پیروان اسماعیلیه و غیراسماعیلیه حتی غیر مسلمانان استند که در مناطق مختلف نیازمند کمک های بشری میباشند. این شبکه غیر سیاسی و غیر مذهبی بیش از ۵۰ سال است که فعالیت میکند. در بیش از ۲۵ کشور دنیا از جمله افغانستان حضور پررنگ داشته و در حدود ۸۰۰۰۰۰ کارمند فعال نیز دارد. این شبکه کار های خود را با اهداف جهانی از بین بردن فقر، دسترسی به تعلیم و تربیه، خدمات صحتی و صلح اجتماعی در یک محیط کثرت گرا آغاز نموده است.

اعلی حضرت آقا خان منتقد نظریه برخورد تمدن ها بوده و میگویند که این شکاف بین شرق و غرب بیشتر از اثر عدم درک و آگاهی از جهان بینی واقعی یکدیگر و تساهل در یافتن مشترکات که بین ما وجود دارند، بوجود آمده است. اگر به درجه از رشد اخلاقی و مدنی برسیم که بتوانیم تنوع همدیگر و تفاوت هایمان را بپذیریم میتوانیم بسیاری از عدم سازش های خود را رفع کنیم. درین رابطه میفرمایند اینکه هر عمل تروریستی را ارتباط دادن به جهان اسلام بسیار ناامید کننده است. بدلیل اینکه، جهان اسلام بیش از ۱ بیلیون پیرو دارد که در ۳۰ تا ۴۰ کشور زندگی میکنند، به بیش از ۵۰۰ زبان و لهجه تکلم میکنند، بعضی ملت هایشان در زمان پیامبر مسلمان شده

کثرت گرایی، تفاوت ها و تنوع؛ حقیقت گریزناپذیر

اند و بعضی دیگر چند صد سال بعد از وی، بعضی شان عربی اند و بعضی دیگر غیر عربی. این تعداد که ربع از جمعیت سیاره ما را تشکیل میدهند همه شان تعریف یکسان از مسایل عقیدتی خود ندارند. تعبیرات و اعمال شان متفاوت است. درک غرب از این تفاوت بسیار حیاتی است. همه امت تعبیرات و تفسیرات تخریبی و عدم پذیرش یک عده کوچک را نمیپذیرند. امت اسلامی ازینکه به عقیده شان حمله میشود احساس ناامیدی میکنند. اسلام بستر وسیع دارد. برای درک مان از اسلام باید همه ابعاد آنرا به شمول تنوع و تفاوت های شعبات آن، آنرا مطالعه کنیم. موزیم آقا خان، جایزه معماری اسلامی آقا خان و سایر نهاد های ایشان در راستای همین هدف یعنی معرفی ارزش ها و فرهنگ اسلامی به جهان غرب و غیر اسلامی ایجاد شده و فعالیت میکنند.

اعلی حضرت آقا خان برای تلاش های خود در جهت پل ساختن میان شرق و غرب، اسلام و مسیحیت و حتی دیگر ادیان، اشاعه صلح و همزیستی مسالمت آمیز؛ بحیث شخصیت کم نظیر، در تاریخ بشری شناخته شده است. به باور ایشان کثرت گرایی یک حالت رفتاری یا یک روش فکری است که تفاوت های ما را تهدید نه بلکه موهبت میدانند. کثرت گرایی فرصتی است که از یکدیگر بیاموزیم و در عین زمان از هویت درونی خود نیز تقدیر کنیم. ایشان میفرمایند، تاریخ نشان داده است که یک جامعه وقتی به افق های جدید پیشرفت میکند که منزوی بودن و تک گرایی خود را کنار گذاشته و تفاوت های موجود خود را برسمیت بشناسد. به باور ایشان، سرنوشت بشریت در گرو جهان کثرت گرایی است که تنوع و تفاوت های ما را درک کرده، قبول میکند و به اساس آن هدف مشترک را تعریف میکند.

البته فراتر از این کارها اعلی حضرت آقا خان در سال ۲۰۰۶ میلادی در همکاری با دولت کانادا مرکز جهانی برای کثرت گرایی را بنیاد نهادند که ماموریت آن ایجاد یک گفتمان آگاهانه در مورد مفاد تنوع های بشری بحیث یک ارزش جهانی، تحقیق و کشف چگونگی عملکرد جوامعی که تنوع شان باعث رونق و همگرایی گردیده و جوامعی که تنوع و تفاوت هایشان باعث ایجاد بحران گردیده است و بلاخره کار با رهبران جهانی که در زندگی مردم تغییرات آورنده اند و استفاده از نقش آفرینی شان، میباشد. کار های این مرکز نشان میدهد که وقتی تنوع و تفاوت های بشری مورد احترام متقابل قرار گرفته و از طریق شهروندی فراگیر برسمیت شناخته شود، میتواند بحیث محرک پیشرفت اجتماعی و اقتصادی عمل کند. و اما اگر تنوع و تفاوت ها ارزش زدایی شوند و از نظر انداخته شوند، به بهانه ای برای نفی همدیگر و ایجاد خشونت تبدیل میشوند. در فرهنگ کثرت گرایی تمامی اعضای یک جامعه مانند تار های ساز استند که هر کدام ایجاد یک صوت خاص را میکنند اما

کثرت گرایی، تفاوت ها و تنوع؛ حقیقت گریزناپذیر

برای تولید موسیقی باید همه با هم هماهنگ نواخته شوند. از نظر انداختن هر کدام آنها، موسیقی ما را خراب خواهد ساخت.

از نظر اعلی حضرت آقا خان، سه مؤلفه لازمی برای ایجاد، استوار نگهداشتن و تقویت مردم سالاری در جهان عبارت است از: شایسته سالاری، کثرت گرایی و جامعه مدنی. هر گاهی که در یک جامعه، کثرت گرایی مردود شده است، انحطاط اجتماعی و اقتصادی در آن جامعه بروز کرده است. به نظر ایشان، کثرت گرایی یک تفکر فطری نیست بلکه این مفهوم باید برای مردم با ایجاد سیستم تعلیم و تربیه درست آموختانده شود. چون جوامع کثرت گرا خود بخود بوجود نمی آیند بلکه کار هدفمند حکومت در مدت زمان طولانی می باشد که طی آن از طریق سیستم تعلیم و تربیه، اهمیت و ارزش بزرگترین خصوصیت انسان ها یعنی تنوع و تفاوت های بشری، به مردم آموختانده میشود. این تنوع ما برای تهدید نه بلکه تحفه از جانب پروردگار بوده و باید از آن تحسین کنیم. و همچنان میفرمایند: من علاقمندم تا مردم را قانع سازم که میتوانند با هم بر سر اهداف مشترک، بدون از دست دادن فردیت خود، هویت خود و ارزش های خود، صرف نظر از اینکه مربوط به کدام زبان، عقیده، جامعه و سابقه میباشند؛ با همدیگر و با پذیرش همدیگر کار کنند.

و در آخر میتوان چنین برداشت نمود که بسیاری مکاتب بزرگ و درینجا اسلام به عنوان یک مکتب فکری رویکردی همگرایانه و همپذیری بین بشریت را ارایه میدهند تا نفی و جدل. تنوع و تفاوت های مانرا رسمیت بخشیده و از آن حمایت میکنند. همچنان، شخصیت های مثل اعلی حضرت آقا خان، رهبر عقیدتی یکی از شاخه های اسلامی عصر ما، در کارنامه خود چیز های دارند که میتواند سرمشق بسیاری از ما برای ساختن یک جهان برتر قرار گیرد. ما درک میکنیم که برای سرنوشت مشترک خود باید همزیستی مسالمت آمیز را به حیث یک اصل لازمی در زندگی خود قبول کنیم. بشریت وقتی به موفقیت واقعی میرسد که حق ممنوع خود را محترم شمرده و برای هدف مشترک به یکدیگر دست دوستی بدهد. هیچ کس و هیچ نیرویی با نفی دیگران و خشونت به پیروزی نرسیده است. بگذاریم خدا در مورد ما تصمیم بگیرد.

1. **Quran:** (3:84), (35:24), (2:256), (109:1-6), (2:62)
2. **Pluralism and the Quran**, Reza Shah Kazemi at Milad al-Nabi Celebrations, Atlanta and San Francisco, USA, 2007. Institute of Ismaili Studies
3. **Visit of CANADA**, His Highness the Aga Khan in Canadian Parliament, February 27, 2014
4. **Global Center for Pluralism**, His Highness the Aga Khan on third annual lecturer introduction
5. His Highness the Aga Khan on 10th annual LaFontain-Baldwin Symposium
6. **Ali S. Asani**, Institute of Ismaili Studies, Pluralism and Islam
7. **Remarks by His Highness the Aga Khan**, introducing Her Excellency Roza Otunbayeva, as inaugural Lecturer (Ottawa, Canada)
8. **Remarks by His Highness the Aga Khan**, introducing Kofi Annan, The Global Centre for Pluralism's second Lecturer (Ottawa, Canada)
9. Openness to Diversity and Pluralism, His Highness the Aga Khan, 49th Ismaili Imam, at North-South Award Ceremony
10. **Global Center for Pluralism**